

chiwun...zeum Pomorskie
org...ojskowej Słu...
67-100 Toruń
e-mail: 1-pak@wp.pl
NIP 950...25 10...50...35
KRS 0000...
Nr r-ku 62 1090 1506 0000 0000 0000 0000 0000

meter JH JHK

22.03.2005

k.

Tadeusz Jazowski

Grudziądz
"Orzeł Biały" Z W Z
+ Chnzanowski Leon
ps. "Czarny"
M: 1316/2163 Pom.

SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI

Chromowski Leon

II: M-1316/2163 Pom

Spudziele „Orzeł Biały” - S.M.Z

- I./1. Relacja k. 1 s. 1
- I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora k. 1 s. 1
- I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora —
- II. Materiały uzupełniające relację k. 3 s. 1-3
- III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora —
- III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —
- III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945)
- III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945
- III./5. Inne ...
- IV. Korespondencja —
-
-
-
- V. Nazwiskowe karty informacyjne k. 10
- VI. Fotografie dzień ikonografii

I/11. Relacja - Chramowski Leon:

1. Biogram - relacja autorstwa Tadewasa
Gaszewskiego - mpis, kop.

k. 1 s. 1

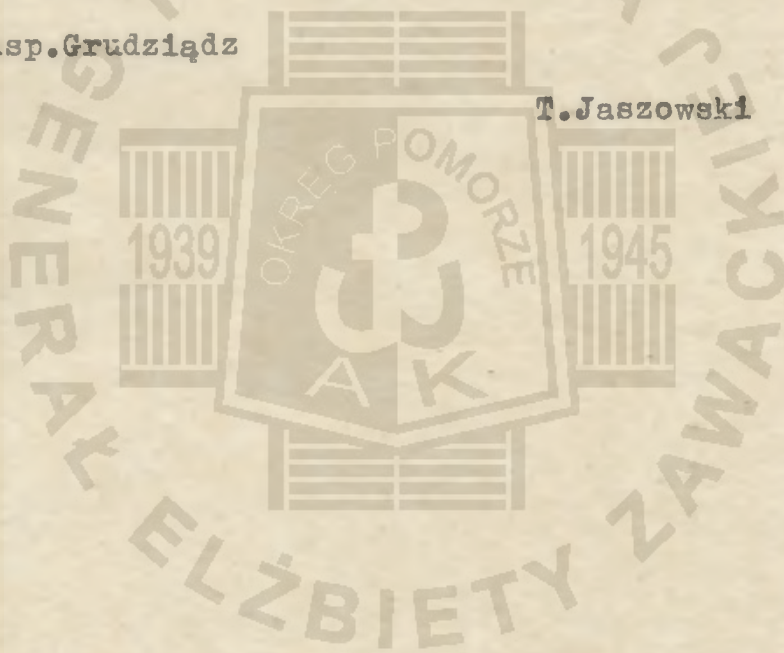
Chrzanowski Leon, sierż. 1902 - 1941, ps. "Czarny", żołnierz konsp. "Orła Białego" i ZWZ w Grudziądzu.

Ur. 8. XI. 1902 r. pełnił zaw. służ. wojsk. w 64 pp w Grudziądzu w stopniu sierżanta. Z wykształcenia saper. Po odbyciu kamp. wrześniowej i powrocie do Grudziądza, w końcu 1939 r. wraz z J. Hirszem i J. Piekarskim wszedł do org. konsp. podoficerów garnizonu Grudziądz pod nazwą "Orzeł Biały".

Utworzyli trójki konsp. przewidziane do ochrony zakł. użyteczności publicznej w końcowym okresie wojny. W marcu 1940 r. podporządkowali się por. Z. Koźlikowskiemu, ps. "Ogrodnik", wchodząc do ZWZ. Po aresztowaniu por. Z. Koźlikowskiego w Toruniu również L. Chrzanowski został aresztowany i 29. V. 1941 r. osadzony w Stutthofie, gdzie 14. VI. 1941 r. zmarł.

APAK. Dok. Insp. Grudziądz

T. Jaszowski

1/12. Dokumenty - Chrusanowski Leon:

1. Leg. nr 95 z 28. 11. 1930 uprawniająca do noszenia oku. pamiątkowej G4 pp, krosnop. okładki

lk. 1 s. 1

LEGITYMACJA Nr. 95

NA PRAWO NOSZENIA

ODZNAKI PAMIĄTKOWEJ 64 P. P. GRUDZIĄDZKIEGO

przynależnej *sierż Chrzczanowskiemu*
mei honorowi

w myśl Regulaminu punkt 4, litera a.

Data *Grudziądz, 28.11.1930. r.*

Dowódca 64 P.P.

[Handwritten signature]

Regulamin Odznaki Pamiątkowej 64 P. P.

1. Odznaka pamiątkowa 64 p. p. została uchwalona jednogłośnie na zebraniu oficerów 64 p.p. w dniu 5. V. 1928 r.

2. Odznaka pamiątkowa może być nadana wszystkim żołnierzom, którzy pełnili chlubnie służbę przez oznaczony okres czasu w szeregach 64 p.p. i osobom cywilnym względnie prawnym, które położyły pewne zasługi dla 64-go p.p.

3. Do nadania lub odebrania odznaki pamiątkowej jest uprawniony Dowódca pułku na zasadzie niniejszego regulaminu.

4. Prawo do otrzymania odznaki pamiątkowej przysługuje:

- A) oficerom i szeregowym 64-go p. p. którzy pozostawali w szeregach pułku w czasie działań wojennych polskich, t. j. od dnia 1. V. 20 r. do 23. XI. 20 r. nie mniej niż a) na froncie przez trzy miesiące b) w kraju przez jeden rok.
- B) W czasie pokoju: a) oficerom i podoficerom zawodowym po przesłużeniu faktycznym w 64 p. p. najmniej przez dwa lata, b) oficerom i szeregowym niezawodowym po przesłużeniu w 64 p. p. najmniej przez jeden rok.
- C) Odznakę pamiątkową mogą otrzymać osoby cywilne lub prawne, które położyli specjalne zasługi dla dobra 64-go p. p.

5. Prawo do otrzymania względnie noszenia odznaki pamiątkowej traci:

- a) Karani sądownie lub dyscyplinarnie za dezercję lub samowolne oddalenie się.
- b) Karani sądownie za czyny hanbiące karą więzienia.
- c) Oficerowie wykluczeni z korpusu oficerskiego prawomocnym orzeczeniem Oficerskiego Sądu Honorowego.
- d) osoby cywilne lub prawne wymienione w punkcie 4 C. na podstawie uchwały ogólnego zebrania oficerskiego 64 p. p. a zatwierdzonej przez dowódcę O. K. orzekającej pozbawienia tych osób prawa noszenia odznaki.

Do noszenia odznaki pamiątkowej uprawniają legitymacja przez dowódcę pułku oraz zaopatrzona okrągłą pieczęcią Dowództwa pułku, i kolejnym numerem, odpowiadającym numerowi umieszczonemu na odwrotnej stronie odznaki.

II. Materiały uzupełniające relacje -
Chwanowski Leon:

1. Jaszowski J., biogram Chwanowskiego Leona,
[w:] Słow. biogr. komsp. pomorskiej 1939-1945,
pod red. Maciejewskiej-Marcinkowskiej H. i
Zawackiej E., Tomii 1994, z. 1, s. 51, kserokop. k. 1 s. 1
2. art. Rafiniński E., „Orzeł Biały”, Tyg. Obywatelski
Solidarności Pomorski i Kujaw, 28.11.1989,
kserokop. k. 2 s. 2-3

Chrzanowski Leon ps. "Czarny" (1902-1941), żołnierz org. konsp. "Orzeł Biały"-ZWZ Garn. Grudziądz.

Ur. 8 XI 1902 r. w Skórczu pow. Starogard. Od 1929 r. pełnił zawodową służbę wojskową w 64 pp w Grudziądzu, w 1939 r. w stopniu sierżanta. Z wykształcenia był saperem.

Po odbyciu kampanii wrześniowej 1939 r. i powrocie do Grudziądza, w końcu 1939 r., pracował jako ślusarz. Wraz z →Józefem Hirszem ps. "Czerwony" i →Janem Piekarskim ps. "Złoty" wszedł do organizacji konsp. założonej przez podoficerów Garn. Grudziądz "Orzeł Biały" i tam podlegał →Stanisławowi Borowskiemu. Utworzyli oni trójki konspiracyjne przewidziane na końcowy okres wojny do ochrony zakładów użyteczności publicznej. Za swojego przywódcę uważali chor. →Władysława Meggera, sekretarza Sądu Rejonowego w Grudziądzu, jako najstarszego stopniem. W marcu 1940 r. org. "Orzeł Biały" podporządkowała się inspektorowi ZWZ Grudziądz por. Zygmuntowi Koźlikowskiemu ps. "Ogrodnik". Po aresztowaniu Koźlikowskiego w Toruniu 5 II 1941 r. również Chrzanowski został 13 III 1941 r. aresztowany razem z innym podoficerem →Franciszkiem Jerką (więźniem Stutthofu). Osadzony 29 V 1941 r. w Stutthofie, tamże zmarł 14 VI 1941 r. Pochowany został na cmentarzu Zaspą w Gdańsku-Brzeźnie.

AP AK, T.: Hirsz J., Jerka Fr.; dok. Insp. Grudziądz; informacje K. Ciechanowskiego. Chudy, Zaspą...

Tadeusz Jaszowski

Źródło: „S.B.K.P. 1939-1945” pod red. E. Zawackiej,
H. Maciejewskiej-Marcinkowskiej, cz. I, Toruń 1994.

87 "Sympodium Obywatelski Solidarność Pomorza i Śląska" 2 28.11.1989

2

Z chwilą zajęcia Pomorza Gdańskiego przez wojska hitlerowskie we wrześniu 1939 r. tworzyły się już w październiku tegoż roku polskie grupy konspiracyjne, które rekrutowały wojskowych różnych stopni. Grupy te powstawały w sposób żywiołowy. Próbowal je ocalić poprzez nadanie im określonego programu politycznego - płk dypl. Kazimierz Pluta-Czachowski, ps. "Kuczaba" (1898-1979). Z tychże grup powstała organizacja o nazwie "Orzeł Biały" (październik 1939 r.). Płk Kazimierz Pluta-Czachowski miał doświadczenie w prowadzeniu tego rodzaju pracy konspiracyjnej. Zdołał być w służbie w szeregach I Brygady Legionów Polskich, a zwłaszcza Polskiej

Płk dypl. Kazimierz Pluta-Czachowski "Kuczaba"

Historia

"Orzeł Biały"

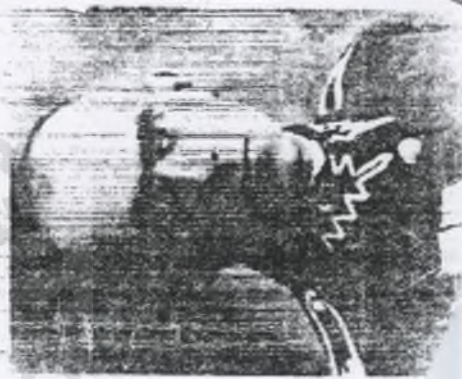
nimie "Andrzej". Jednak na skutek działalności agentów gestapo Witolda Świętochowskiego i Jana Mścickiego doszło do masowych aresztowań na Wybrzeżu, które w konsekwencji doprowadziły do rozwiązania tej organizacji.

Organizację wojskową "Orzeł Biały" w Grudniżu utworzono w końcu 1939 r. Jej przywódcą był Zygmunt Koźlikowski, ps. "Zygmunt" - porucznik 66 pułku piechoty w Chelminie, z wykształcenia geodeta. Pochodził z miejscowości Dębowa Łąka koło Wąbrzeźna. Do organizacji tej należało 120 zaprzysiężonych, byłych żołnierzy wrzesnia. Zebrania odbywały się u prof. Aleksandra Hewelke przy ulicy 15 Grudnia, naprzeciwko Teatru Miejskiego. Organizacja zgodnie z założeniami jego twórcy walczyła wszelkimi dostępnymi środkami przeciwko Niemcom. Dużo obiecywał sobie porucznik Zygmunt Koźlikowski po przystąpieniu do działań na froncie zachodnim - Francji i W. Brytanii. Korzystał on z pomocy współorganizatorów tj.: Antoniego Kosakowskiego, Jana Meggera, Edmunda Narkowskiego, Jana Wilanda a zwłaszcza z rad prof. Aleksandra Hewelke, w którego mieszkaniu często bywał.

Członkowie tej organizacji nie doczekali się wyzwolenia Ojczyzny. W wyniku tajnego procesu wojskowego, jaki odbył się w Grudniżu od 1 kwietnia do 28 maja 1942 r. Zygmunt Koźlikowski został skazany na karę śmierci. Podobny los spotkał większość członków "Orla Białego", w tym prof. Aleksandra Hewelke i bohaterską powyżej opisaną trójkę tj.: Leona Chrzanowskiego, Józefa Hirsztia i Jana Pickarskiego.

Wyrok przywódcy tej organizacji przyjęli niezwykle spokojnie. Zygmunt Koźlikowski został zamordowany w Oświęcimiu. Według relacji Jadwigi Hewelke, która spotkała się w obozie żeńskim w Ravensbrück z narzeczoną i matką Zygmunta Koźlikowskiego zachował on godną postawę Polaka - patrioty. Był święcie przekonany, że jego ofiara złożona na ołtarzu Ojczyzny nie będzie daremna. Również prof. Aleksander Hewelke skazany na śmierć i zamęczony został w Stutthofie.

Jego córka Jadwiga, lekarz z zawodu, założycielka organizacji "Orla Białego" w Chelminie, aresztowana 2.III.1941 r. została przetransportowana początkowo do obozu w Ravensbrück, gdzie przebywała 1 rok, a następnie skierowano ją do Oświęcimia-Brzezinki. W czasie akcji likwidacyjnej objazdu (w związku z masową epidemią) udało jej się uciec. Do kraju powróciła 5.III.1945 r. Pracowała jako ordynator chirurgii dziecięcej w Łodzi (Widzew). Zmarła w 1977 r.

2

Plk dypl. Kazimierz Pluta-Czechowski „Kuczaba”

Organizacji Wojskowej (okres trwania I wojny światowej).

Zgodnie z dyrektywą plk. K. Pluty-Czechowskiego, powstała najwcześniejsza grupa konspiracyjna „Orzeł Biały” w Gdyni. Jej bezpośrednimi założycielami byli Adam Feigel, Jan Witt i Korzeniewski. W 1942 r. kierownictwo tejże grupy podporządkowało się komendantowi Podokręgu Północno-Zachodniego na Pomorzu, którym była osoba o pseudo-

Inny obraz – półpostać namalowana szarościami, odcieniami zieleni, błękitu, rzece opuszczone, wzrok wpatrzony w widza, abstrakcyjne, białe tło – nosi nazwę „Samotność”. Duży obraz „Exodus” przedstawia wylaniającą się z ciemności, zmieniającą w wyrazie twarz jakby przemierzającą się w dynamicznym ruchu ku światłu.

W malarstwie Piwarskiego znak metaforyczny i elementy plastyczne stanowią wzajemnie przenikającą się całość. Pytania o sens egzystencji ludzkiej są podświadomymi problemami wypowiedzi artystycznej. Malarz szuka form, dobiera strukturę, barwy, aby ideę tę wyrazić jak najpełniej. Piwarski maluje impulsywnie, ekspresyjnie, konstruuje obrazy płaszczyznowo, a kompozycja oparta jest najczęściej na dwóch horyzontalnych planach i trójkącie. W działaniu kolorem pogłębia napięcie, dramatyzm kompozycji. Można to dostrzec na płótnach pokrytych gamą barw ciepłych i zimnych oraz tych malowanych niemal monochromatycznie szarościami czy błękitami. Strukturę buduje farbą i często ziemią. Piasek i żwir nalepiony na powierzchnię obrazu wzbogaca strukturę nadając jej efekt chropowatości i twardości. Ekspresję w obrazach, uzyskuje dzięki schematyzmowi wizerunkowi człowieka, prostej kompozycji, odręalinomemu światłu, sugestywnej wymowie struktur i barw oraz sposobowi kładzenia farby.

Malarz używa ziemi jako tworzywa, by wskazać na związek ludzkiego losu z naturą. Człowiek i natura są integralnie złączeni. Zarazem są to jednak dwie nieporównywalne dziedziny bytu. Człowiek dokonuje wyboru. Ten moralny aspekt stawia go ponad naturą. Sztuka zaś jest zjawiskiem pełnym, gdy obok doznań estetycznych wywołuje refleksję moralną.

Piotr Mras „Pogład”, Berlin Zach.

Organizatorzy Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej przepraszają za odwołanie wystawy i spotkania z autorem. A. Piwarski od 1981 r. przebywa na emigracji w Essen (RFN). W listopadzie br. ambasada PRL odmówiła mu prawa wjazdu do Polski.

współorganizatorów tj.: Antoniego Kosakowskiego, Jana Meggera, Edmunda Narkowskiego, Jana Wilanda a zwłaszcza z rad prof. Aleksandra Hewelke, w którego mieszkaniu często bywał.

Według Konrada Crechanowskiego, grupa ta utrzymywała ścisłe kontakty z grupą partyzancką Stefana Gussa, któ-

Por. Zygmunt Koflikowski „Zygmunt”

ra zgodnie z niektórymi oświadczeniami wchodziła w skład „Orla Białego”. Aby nazwiska konspiracyjnej organizacji nie zostały rozszyfrowane szwagier Zygmunt K ożliłkowski poprzez znanego urzędnika pracującego w gminie – Dębowa Łąka zaopatrywał ich w dowody osobiste. Członkowie organizacji zbierali się trójkami. Najaktywniejszą rolę w Grudziądzu wykazywała trójka: Leon Chrzanowski, ps. „Czarny”, Józef Hirszt, ps. „Czerwona Lala” oraz Jan Piekarski, ps. „Podzioty”. Wspomniana trójka zbierała się u Jana Piekarskiego przy ulicy Mickiewicza 37 w Grudziądzu. W posesji tej mieszkało wielu niezidentyfikowanych bliżej gestapowców.

Jan Piekarski urodził się 16. VIII. 1907 r. Był zawodowym podoficerem i służył w 64 pułku piechoty. Za dobre sprawowanie i wyniki w szkoleniu został wydelegowany na roczny kurs w Ministerstwie Spraw Wojskowych w Warszawie, przy ul. Jagiellońskiej 42. W czasie kampanii

Sierżant Leon Chrzanowski ps. „Czarny”

Dużą pomoc dostarczały wiadomości z zagranicznych stacji nadawczych. Według relacji Weroniki Piekarskiej i Kungundy Chrzanowskiej trójka posiadała własną radiostację. Znajdowała się ona na cmentarzu ewangelickim. Wiadomości z frontowych działań aliantów w latach 40 przekazywane przez ową radiostację podtrzymywały na duchu społeczeństwo Grudziądza, a oprócz tego dodawały nowych bodźców do jeszcze sprawniejszych działań.

Dla zmylenia czujności niezidentyfikowanych gestapowców mieszkających w tej samej posesji przy ulicy Mickiewicza 37, członkowie powyższej grupy ubierali się w kombinzony robocze, wyposażeni byli w kilofy, łopaty, siekiery, młoty itp. Działalność „Orla Białego” i wspomnianej wyżej trójki spowodowała prawdziwą eksplozję nienawiści władz niemieckich co znalazło potwierdzenie w sprawozdaniu okręgowego prezydenta (Regierungspräsident) do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Rzeszy z dnia 31 października 1940 r. W sprawozdaniu tym donosi, że „wśród Polaków prowadzi się bardzo ożywioną propagandę szeptaną, a gestapo wykrywa od czasu do czasu nielegalne organizacje. I tak wiosną w Toruniu odkryto wielką nielegalną organizację polskiego ruchu oporu, która rozwinęła już szeroką działalność, a zorganizowana była według wzorców komunistycznych z trójek i piątek i posiadała kontakty z Warszawą, Rumunią i innymi małymi organizacjami w sąsiednich miastach. Choćby aresztowano wówczas kilkadziesiąt osób, stwierdzono jednak już znowu dalsze próby stworzenia nielegalnych organizacji”.

ordynator chirurgii dziecięcej w Łodzi (Widzew). Zmarł w 1977 r.

Jeśli chodzi o pozostałych członków organizacji „Orla Białego”, to większość z nich została zamordowana w obozie Stutthof.

Mężnie znosili cierpienia w ostatnich dniach życia, przeswiadczeni, że kiedyś historia sprawiedliwie osądzi ich czyn konspiracyjny podjęty w niezwykle trudnych i specyficznych warunkach terenu Gdańsk – Prusy Wschodnie.

Zawodowy podoficer Jan Piekarski ps. „Podzioty”

Tak się jednak nie stało. W pierwszych latach kształtowania się władzy ludowej rodzinom pomordowanych dawano niejednoznacznie do zrozumienia, że ich „czyn zbrojny” miał na celu utworzenie „innej Polski”, niż ta, która powstała w 1945 r.

Trzeba było długich – niezwykle gorzkich doświadczeń zanim ludzie ci znaleźli należne im miejsce w księgle walk i męczeństwa II wojny światowej.

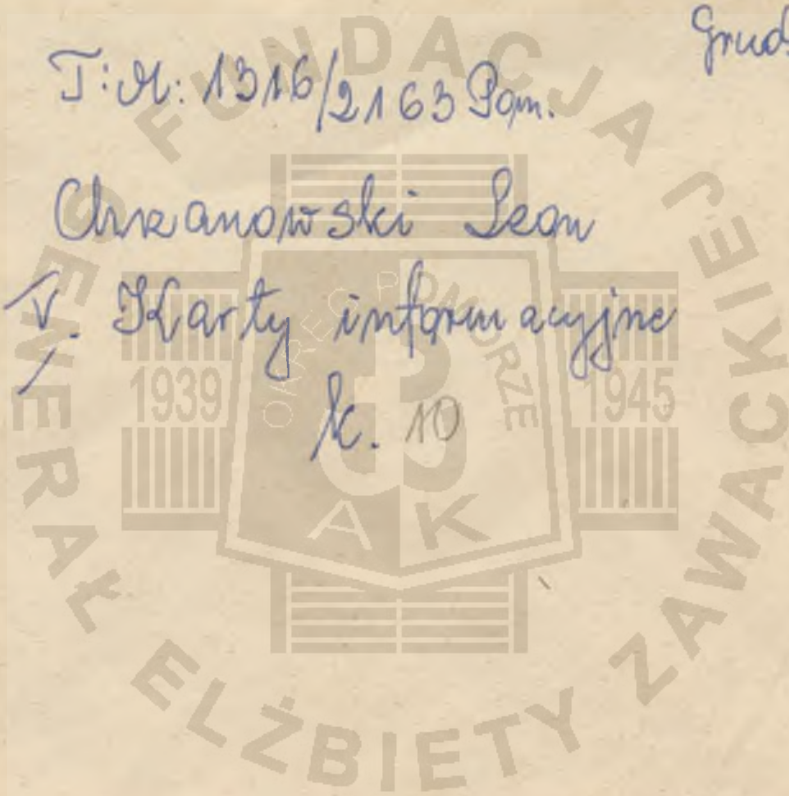
EDMUND RAFIŃSKI

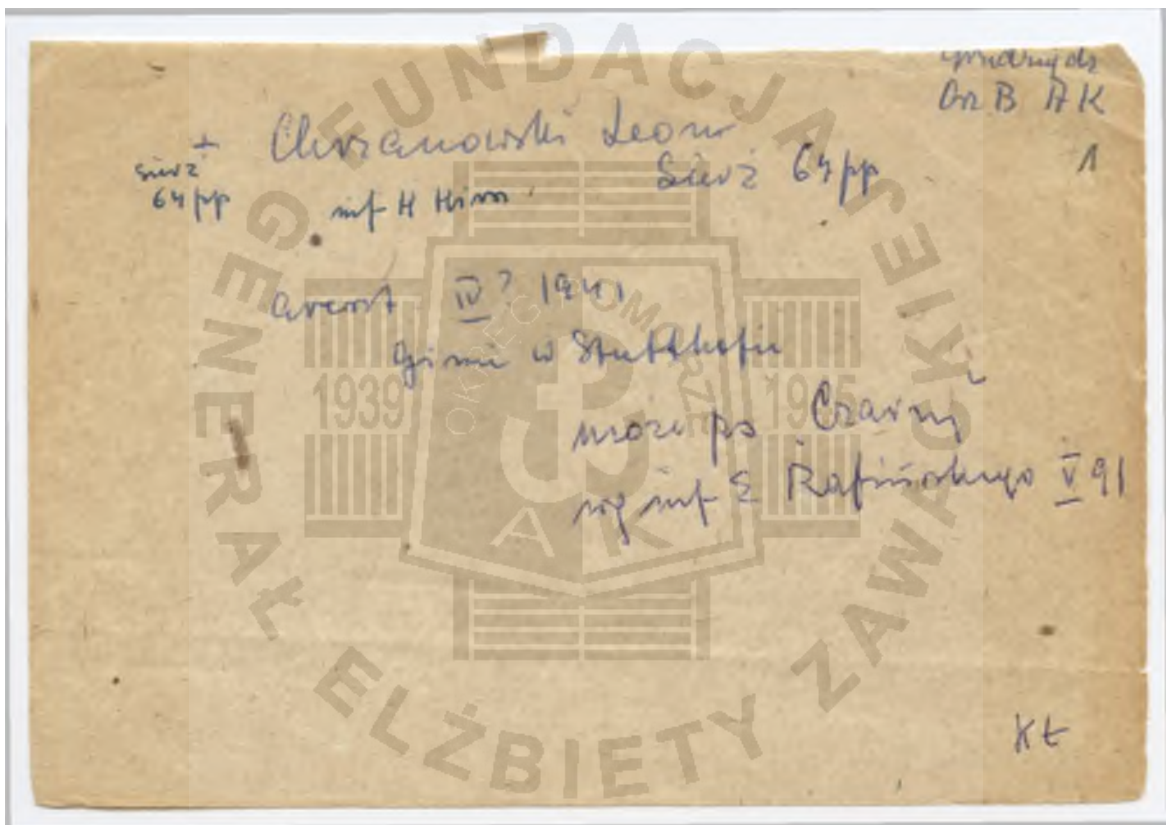
T: M: 1316/2163 Pom.

Grudziądz

Chreanowski Leon

V. Skarty informacyjnej
k. 10

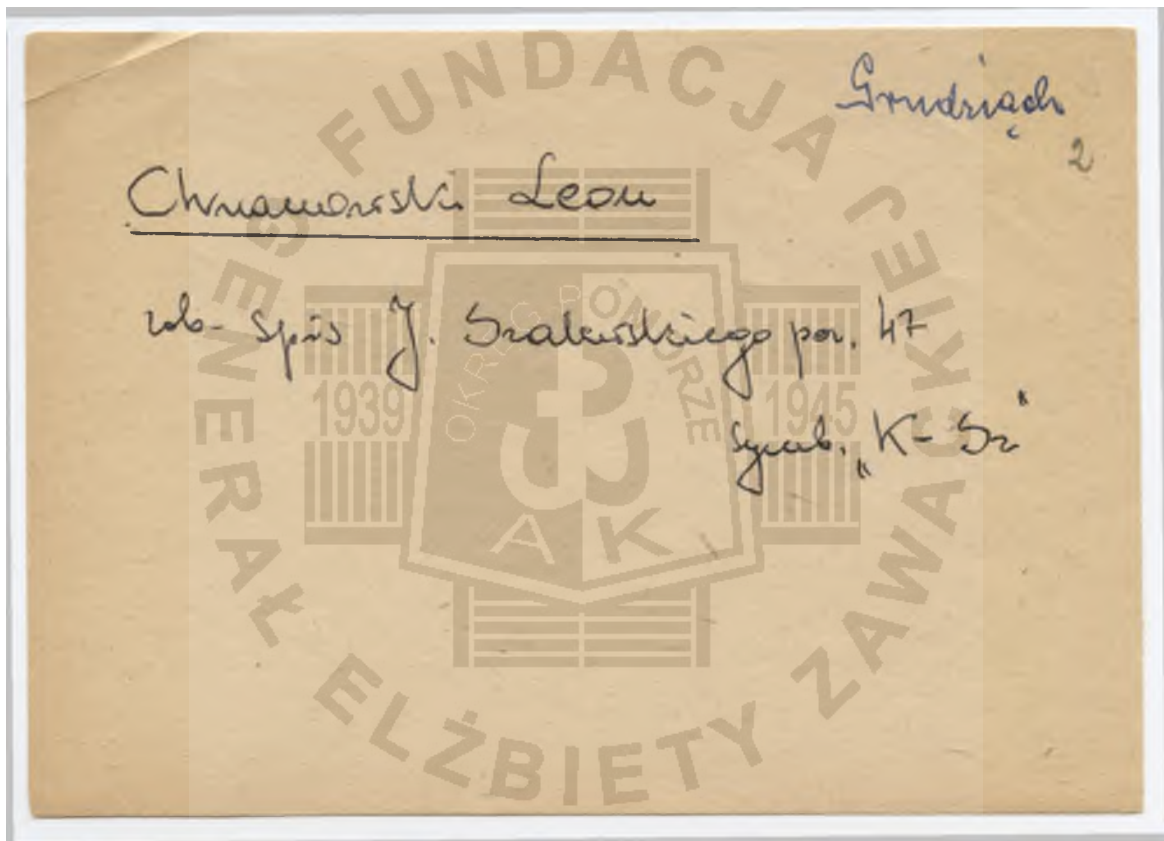

Chruszczowski Leon
Siewz 64 pp
miejscowość
Or. B. R. K.
A

1941
gimnazjum w Staffkowie
miejscowość
miejscowość
Rafinierzy 191

kt

107

Urodziny 3
Oni Biely

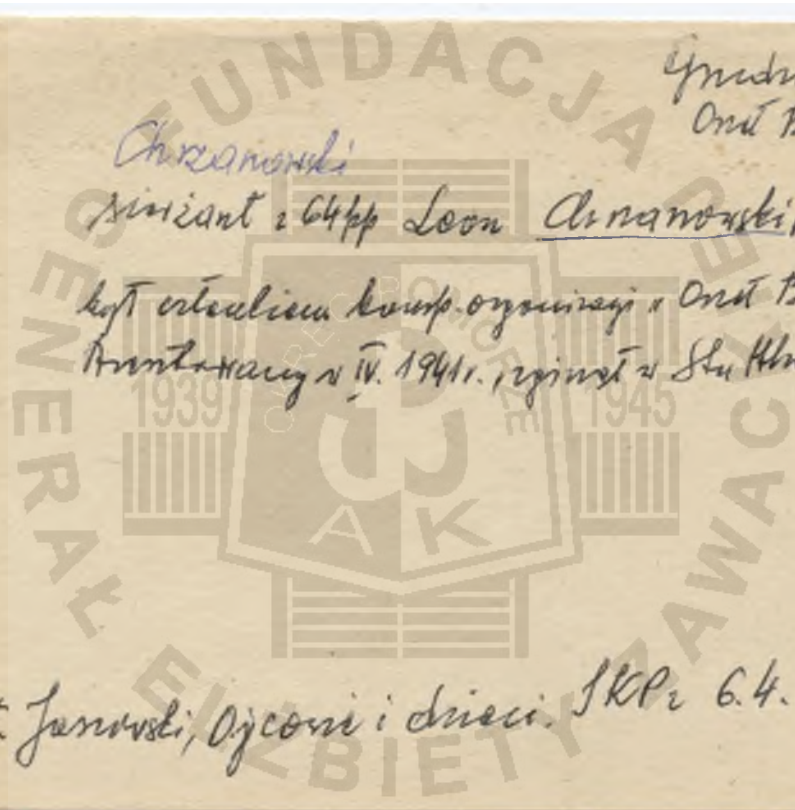
Chrześcijański

miłośnik z Głp Leon Chromowski pa. Orony,

był członkiem korp. organizacji "Oni Biely"
Prontawany w IV. 1941. i zginął w Szt. Kłofie.

T. Janowski, Ojcowi i dzieci. SKP 6.4.1978.

HSK/94

Grudź.
Oncz Biedy
4

Chrzanowski Leon

Sierżant G4pp, osłonek "Oncz Białego".

Zob. list Rafiniskiego, dokum. z sekretar-
nacie Ldc 1504/A/93 (t. naukowy)

H.M.M. M. 93r.

+

Grudziądzka
Osiedle Białe

Chmarnowski Leon

6

ur. 8. XI. 1902 r., zmarł w obozie NKVD 1941 r.
podległszy na cmentarzu „Sierpień” Gdynia

Osiedle Białe. Towarzystwo

~~J. Fawcett~~ E. Rapiński data. 1504/93

SR/93

+

Grudziądzka
Orzeł Biały

Churanowski Leon

7

pseud. „Czarny” członek niezakładowej grupy
„Orzeł Biały” razem z Józefem Hirsztlem
i J. Pienkowskim. areszt. IV/1941 razem z dwiema
grupami /wszystko/ proces sądowy listopad. IV-V/1942 skazani
na kary śmierci.

Orzeł Biały, Ptasie o Pomorsku, numer 2, poz. 48
Krosno

a/

GRUDZIADE
217 8

CHYZANOWSKI LEON
ps. "ORANY"

Mr. u listopadzie 1902 r. Sierżant - saper
u 64 pp. u, bracia 'Konspiracyjnej
z J. Kowiem i J. Prekarskim. Aresztowany
4. 04. 1941 r. do Stutthof 29. 05, gotowe
zmarł 14 czerwca 1941 r.

Strona AK na Pomorzu, s. 138

a

ZWZ-
"Orzeł Biały"
Smidziński
9

CHRZANOWSKI Leon

ps. "Czarny"

Żołnierz konsp. "Orzeł Biały" - ZWZ
Lewy Smidziński.

13.iii.1941 r. uczestniczył. Osadzony w Stut-
thofie, tam uwolniony 14.vi.1941 r.

Żoł. Stawicki. Dopusz. Józef Sowa. cz. I, s. 51
Fundacja Archiwum Poloweckie HK.
Łódź, 1996 r.

U.D. / 2009 r.

† Chazanowski Leon
ps. "Czarny"
- sierżant

Grudz.
"Omel Biały"
10

Abtywny działacz "Omel Biały"
(tworzył trójkę z Józefem Skirsetem,
Janem Pielawski). Skirset J.

sob. T: A: 1404/2287 Gpm. Pielawski
Jan, s. II - Grudziędz (20j.)

sob. s. II 4A

AM. VIII/12

Chrzanowski Leon

